

UN CADRU PENTRU ANALIZA ETICĂ A *GHIONTURILOR*

DRAGOȘ BÎGU

Academia de Studii Economice din București

A framework for the ethical analysis of nudges. In this article, I sketch a framework for the ethical analysis of the nudges in public policy. After a brief introduction, I analyze the means used by public institutions to nudge people. I examine the distinction between nudges that are based on sharing information and nudges that exploit choice architecture. I argue that the nudges in the former category are generally not ethically debatable, while those in the latter category can raise ethical issues. In the following section, I analyze the possible objectives of nudges. I analyze the distinction between paternalistic nudges and those designed to solve collective action problems. I argue that the nudges in the former category can be ethically debatable and I briefly sketch some criteria for their ethical acceptability.

Keywords: nudge; paternalism; choice architecture; information.

Conceptul de *ghiont* (*nudge*), popularizat de cunoscuta lucrare cu acest titlu scrisă de Richard Thaler și Cass Sunstein¹, a devenit extrem de utilizat în domeniul politicilor publice. Politicile care îi îndreaptă pe oameni într-o direcție bună (cel puțin în viziunea celor care elaborează aceste politici) sunt acum în mod extensiv utilizate în țările dezvoltate. Cele mai multe dintre aceste politici nu sunt noi, însă abordarea teoretică le oferă o nouă sistematizare și justificare. Dincolo de eficiența acestor politici, adecvarea lor etică este o problemă importantă, pe care o voi examina în acest articol.

Voi analiza în ce măsură politicile de *înghiontire* impuse de autoritățile publice sunt acceptabile din punct de vedere etic. Nu mă voi concentra asupra unor politici particulare, ci voi analiza o serie de distincții relevante din punct de vedere moral, care au rolul de a oferi un cadru general în care poate fi abordată problema. Deși strategii similare sunt aplicate deopotrivă în sectorul public și în cel privat, de către companii, în acest articol mă voi referi exclusiv la strategiile de *înghiontire* utilizate de către autoritățile publice. Lucrarea va avea trei părți. În prima dintre acestea voi introduce elementele necesare privind conceptul de *ghiont*. În a doua parte, voi distinge și analiza din punct de vedere etic două mecanisme de *înghiontire*. În a treia parte, mă voi concentra asupra posibilelor obiective ale politicilor de *înghiontire*. În final, voi rezuma rezultatele obținute.

¹ R.H. Thaler și C. Sunstein, *Nudge*, Ed. Publica, București, 2017.

1. POLITICILE DE ÎNGHIONTIRE: INTRODUCERE

Un *ghiont* reprezintă o intervenție care îi îndreaptă pe oamenii într-o direcție bună, fără însă a-i constrânge. *Ghionturile* nu modifică în mod semnificativ structura stimulentei, ci mai curând schimbă unele elemente ale mediului în care oamenii fac alegerile. Argumentul principal în favoarea utilizării strategiilor de *înghiontire* își are originea în cercetările din economia comportamentală. Modelul economic standard are în centrul său *homo economicus*, agentul uman rațional care își urmărește prin acțiunile sale propriile interese. Deși sunt de acord că oamenii nu sunt infailibili, adepții modelului standard susțin că nimeni nu poate ști mai bine decât respectiva persoană ce este mai bine pentru sine. Din acest motiv, reglementările paternaliste, care impun cetățenilor restricții care sunt în interesul lor, nu sunt considerate dezirabile. Cercetările din economia comportamentală sprijină ideea că oamenii nu sunt ființe complet raționale, așa cum sunt văzute în viziunea standard. O serie de experimente arată că oamenii deviază în mod sistematic de la a-și urmări propriile interese. Acest argument nu este unul complet nou, însă studiile experimentale din economia comportamentală oferă noi dovezi în acest sens, arătând că deciziile oamenilor sunt afectate de o serie de biasuri, care îi determină să nu își urmărească interesul în mod rațional. Multe *ghionturi* vin să ajute oamenii să depășească aceste biasuri.

Thaler și Sunstein își denumesc poziția „paternalism libertarian”, dimensiunea libertariană fiind dată de faptul că cetățenii înghionțiți au în continuare libertatea de a acționa cum doresc, iar cea paternalistă de faptul că respectivele măsuri au menirea a-i face pe oameni să acționeze în interesul lor, de a-i proteja de propriile greșeli, în deciziile ce privesc sănătatea, bogăția și, în genere, viața bună. Deși pare oximoronică, această expresie nu este astfel, câtă vreme este corect înțeleasă: pot exista măsuri care cresc probabilitatea ca oamenii să acționeze în interesul lor, dar le permit acestora să acționeze fără costuri semnificative în altă manieră, dacă așa își doresc. În pofida modului în care cei doi autori își denumesc concepția, multe dintre *ghionturi* nu au, după cum vom vedea în a treia secțiune, un obiectiv paternalist.

Înghiontirea cetățenilor prin măsuri neconstrângătoare, dar care, totuși, își asumă o concepție privind binele uman și încearcă să influențeze conduita oamenilor, poate fi criticată din două puncte de vedere: obiectivele urmărite de instituțiile care aplică aceste strategii nu sunt general dezirabile sau mijloacele prin care sunt urmărite aceste obiective nu sunt acceptabile din punct de vedere etic, de pildă prin faptul că afectează autonomia și demnitatea umană sau sunt manipulatorii. Prima categorie de obiectii se referă la obiectivele vizate de aceste politici, în vreme ce a doua la mijloacele alese pentru urmărirea acestora. Cele două probleme – obiectivele politicilor și căile alese pentru atingerea lor – nu sunt independente: măsurile alese trebuie să fie corelate cu importanța obiectivelor urmărite. Faptul că o anumită măsură este considerată ca fiind prea coercitivă pentru anumite obiective nu înseamnă că respectivul obiectiv nu este dezirabil și nu ar trebui urmărit prin alte

mijloace. Măsurile și obiectivele politicilor de *înghiontire* sunt foarte diverse, ceea ce face ca o abordare exhaustivă a acestora să fie imposibilă în limitele acestui articol. Faptul că unele măsuri de *înghiontire* sunt acceptabile nu înseamnă că toate aceste politici sunt astfel; o analiză completă a unei politici trebuie să țină cont de elementele specifice acesteia². În continuare, nu voi realiza o astfel de analiză detaliată a unor politici particulare, ci voi face câteva distincții relevante din punct de vedere moral, utile pentru schițarea unui cadru general de evaluare etică.

În următoarele două secțiuni, mă voi concentra asupra instrumentelor utilizate în politicile de *înghiontire* și, respectiv, asupra obiectivelor acestor politici.

2. INSTRUMENTELE POLITICILOR DE ÎNGHIONTIRE: INFORMARE ȘI SCHIMBAREA ARHITECTURII

Cele două instrumente standard ale decidenților de politică publică – interdicțiile impuse prin reglementări și stimulentele financiare semnificative, pozitive (de pildă reduceri de taxe) sau negative (de pildă, amenzi) – nu reprezintă instrumente de *înghiontire*, întrucât sunt coercitive. În locul acestora, decidenții care doresc să utilizeze strategii mai puțin constrângătoare au la dispoziție o serie de mijloace de acțiune, care, în cea mai mare parte, pot fi incluse în două categorii generale. Prima categorie include măsuri care vizează oferirea unor instrumente pentru ca oamenii să ia decizii în cunoștință de cauză. Difuzarea unor informații corecte și relevante, precum și prezentarea acestora într-o manieră cât mai simplă și ușor inteligibilă sunt principalele măsuri din această categorie. Acest lucru poate fi realizat prin acțiunea directă a instituțiilor publice sau prin impunerea obligativității de informare pentru actorii relevanți. Reglementările care obligă companiile furnizoare de servicii să livreze anumite informații relevante pentru consumatori se încadrează în această categorie.

A doua categorie include măsuri prin care se construiește o arhitectură adecvată a alegerii. Acest concept ocupă un rol central pentru înțelegerea noțiunii de *ghiont*. Arhitectura alegerii reprezintă modul în care sunt structurate elementele unei situații care influențează deciziile luate de indivizi. Astfel de elemente sunt, de pildă: opțiunea implicită, modul în care sunt formulate opțiunile, numărul sau ordinea acestora. Aceste elemente sunt relevante pentru alegerile oamenilor și, din acest motiv, modificările la nivelul arhitecturii alegerii reprezintă un important instrument de *înghiontire*. O lege conform căreia opțiunea implicită este că oamenii sunt de acord ca, după ce decedează, organele lor să fie transplantate reprezintă o măsură care se încadrează în această categorie³.

² C. Sunstein, „The Ethics of Nudging”, *Yale Journal of Regulation*, vol. 32, nr. 2, 2015, pp. 415–416.

³ Această distincție poate fi regăsită și în R. Baldwin, „From regulation to behaviour change: giving nudge the third degree”, *The Modern Law Review*, vol. 77, nr. 6. pp. 831–857. Distincția mea nu se suprapune complet cu cea a lui Baldwin (a se vedea și nota 5).

Se poate susține că ambele instrumente se încadrează în categoria *ghionturilor*, câtă vreme nu constrâng în mod semnificativ oamenii, însă îi ajută să aleagă mai bine. Totuși, diferența dintre ele este semnificativă din punct de vedere etic. *Ghionturile* din prima categorie sunt menite să promoveze autonomia umană; informațiile sunt menite a-i ajuta pe oamenii să ia decizii în acord cu preferințele lor. Nu același lucru se poate spune despre măsurile din cea de-a doua categorie; măsurile de schimbare a arhitecturii nu au funcția de a promova autonomia umană, ci mai curând de a influența alegerile umane, iar acest lucru le poate face problematice, așa cum voi arăta în continuare. De asemenea, este de remarcat că difuzarea unor informații corecte și relevante nu este o soluție legislativă specifică economiei comportamentale, cu care adepții modelului economic standard să nu fie de acord. Dimpotrivă, din perspectiva acestui model, deținerea unor informații corecte și complete este foarte importantă pentru luarea unor decizii corecte.

Câtă vreme informațiile nu constrâng în niciun fel voința umană, nu urmăresc influențarea alegerilor, ci doar îi ajută pe oameni să ia decizii în cunoștință de cauză, conform propriilor valori și scopuri, măsurile pure de informare nu ridică probleme etice. Informațiile corecte și complete îi ajută pe oameni să își satisfacă preferințele și să își atingă obiectivele anterior stabilite. Din acest motiv, reglementările ce impun obligația de a informa pot rareori să fie criticate din punct de vedere etic. Problema principală este cea de oportunitate, și anume dacă beneficiile generate de o asemenea lege sunt mai mari decât costurile necesare pentru aplicarea acesteia. În alte cazuri, mesajul care este comunicat are mai degrabă rolul de reamintire, de creștere a gradului de conștientizare, nu de simplă informare. Legea care cere posturilor de televiziune să difuzeze după fiecare calup publicitar mesajul conform căruia este recomandat ca oamenii să facă în fiecare zi o jumătate de oră de activitate fizică se încadrează în această categorie. Câtă vreme informațiile comunicate sunt corecte, nici aceste reglementări nu sunt problematice din punct de vedere etic.

Totuși, un număr semnificativ de informații se îndepărtează de exemplele anterioare. Obligativitatea de a eticheta produsele care conțin organisme modificate genetic reprezintă în mod implicit un mod de a descuraja consumatorii să cumpere aceste produse. Mesajul implicit al unei astfel de etichete este că, probabil, aceste produse sunt periculoase pentru sănătate. Cerința etică pentru astfel de legi este ca respectiva informație să fie într-adevăr relevantă pentru consumatori și să nu defavorizeze în mod nejustificat anumiți producători sau alte părți implicate. Într-un mod diferit, strategia de a informa contribuabilii că un procent foarte mare dintre ei și-au plătit impozitele⁴ urmărește să îi convingă pe contribuabili să își plătească impozitele, nu să îi informeze neutru cu privire la acest procent. Atunci când respectivul procent este mic, probabil că respectiva informație nu ar mai fi comunicată, pentru a nu avea un efect contrar, ceea ce arată că intenția unei astfel de politici nu este pur și simplu aceea de a comunica în mod neutru acest procent.

⁴ R.H. Thaler și C. Sunstein, *op. cit.*, p. 112.

Faptul că o anumită politică nu are rolul de a comunica în mod neutru o informație, ci de a stimula cetățenii să facă ceva, nu reprezintă în sine o obiecție. Totuși, în cazurile în care comunicarea unei informații are un obiectiv declarat, este necesar ca acest obiectiv să fie unul într-adevăr dezirabil.

Imaginile de pe pachetele de țigări se îndepărtează chiar și mai mult de un set de informații pe care producătorii trebuie să le ofere consumatorilor. Chiar dacă respectivele fotografii reprezintă, într-adevăr, fotografiile unor persoane bolnave de boli cauzate de fumat, este clar că intenția lor nu este pur și simplu de a informa, ci de a genera un impact emoțional asupra consumatorilor.

Prin acest exemplu ne apropiem de categoria măsurilor de influențare non-rațională. Acestea sunt dificil de acceptat din punct de vedere etic întrucât au obiectivul de a manipula oamenii, schimbându-le acestora preferințele fără ca ei să fie conștienți și fără mijlocirea rațiunii⁵. Să luăm exemplul extrem al publicității subliminale⁶. În măsura în care aceasta acționează după cum susțin cei care utilizează această expresie, acest tip de publicitate modifică într-un mod netransparent preferințele umane, fără ca subiecții să dețină controlul. Autonomia oamenilor, capacitatea lor de a lua decizii și de a-și forma preferințele în mod liber sunt puse astfel în pericol. O astfel de practică este inacceptabilă din punct de vedere etic, întrucât autonomia este o valoare centrală a ființei umane, care nu trebuie sacrificată pentru urmărirea unor obiective, indiferent dacă acestea sunt dezirabile. Odată ce sunt acceptate, astfel de instrumente de manipulare a ființei umane vor putea fi utilizate în orice fel de scopuri.

Măsurile care impun unor entități să comunice o serie de date într-un anumit format și cele de influențare non-rațională – cum este publicitatea subliminală – se află la extremele unui continuum. Primele au o funcție exclusiv informativă, în vreme ce cele din urmă una exclusiv de manipulare. Între acestea, există o serie de alte măsuri, care au, în diferite grade, ambele funcții. Cum putem trasa, în cadrul acestui continuum, limita între acceptabil și inacceptabil? Thaler și Sunstein utilizează în acest scop principiul rawlsian al caracterului public. În formularea celor doi, o politică este acceptabilă numai în măsura în care autoritățile ar fi dispuse să o apere public în fața cetățenilor⁷. Totuși, ei acceptă că este posibil să existe o societate în care guvernării sunt dispuși să apere în mod public o politică prin care cetățenii să poată fi influențați, prin intermediul mesajelor subliminale, să mănânce mai sănătos. Se poate chiar imagina o societate în care o astfel de politică

⁵ R. Baldwin (*op. cit.*) introduce măsurile de manipulare de a căror influență oamenii nu sunt conștienți într-o categorie distinctă de *ghionturi*. Deși această opțiune nu poate fi considerată greșită, consider că astfel de măsuri reprezintă cel mult un caz limită de *ghionturi*. Astfel, chiar din sensul acestui termen, indivizii pot evita influența *ghionturilor*, ceea ce presupune ca aceștia să poată fi conștienți, măcar într-un sens minimal, de existența și influența acestora.

⁶ Există serioase îndoieli de natură științifică în privința eficienței publicității subliminale. În ceea ce urmează, îmi asum, pentru scopul exemplificării, că aceasta funcționează așa cum presupun în genere autorii care utilizează expresie.

⁷ R.H. Thaler și C. Sunstein, *op. cit.*, p. 354.

ar fi acceptată de către majoritatea cetățenilor. Se transformă astfel această politică într-una legitimă? Răspunsul lui Thaler și Sunstein este unul negativ. Problema cu o astfel de politică este caracterul ei invizibil și că aplicarea ei este imposibil de monitorizat⁸.

Se poate formula un criteriu mai precis al transparenței: o politică este acceptabilă în măsura în care cei vizați cunosc faptul că aceasta a fost impusă, pot înțelege motivația impunerii ei și pot urmări modul în care aceasta acționează⁹. Ce putem spune despre reglementările privind pictogramele de pe pachete de țigări? Ele trec testul transparenței. Deși pictogramele au un impact emoțional, acțiunea acestora nu „ocolește” facultatea rațională, în maniera în care o fac reclamele subliminale: cetățenii pot înțelege motivele aplicării pictogramelor și în ce fel sunt influențați de acestea. Cel puțin în țările democratice, marea majoritate a *ghionturilor* impuse prin reglementări respectă acest test al transparenței¹⁰.

O a doua categorie de măsuri propuse de adepții *ghionturilor* se referă la modificarea arhitecturii deciziei, astfel încât oamenilor să le fie mai ușor să acționeze în favoarea interesului lor pe termen lung. Spre deosebire de multe măsuri din prima categorie, măsurile de modificare a arhitecturii urmăresc în mod direct să îi îmboldească pe oameni spre o anumită alegere. Reglementările prin care firmele producătoare sunt obligate să ofere potențialilor clienți anumite informații într-un anumit format nu sunt menite a-i îndruma pe aceștia să aleagă un anumit produs, ci doar au rolul de a-i ajuta pe clienți să aleagă conform preferințelor lor. Nu același lucru se poate spune despre măsurile de modificare a arhitecturii, de pildă cele prin care se stabilesc anumite opțiuni implicite. Acestea vizează anumite scopuri, de exemplu a-i determina pe oameni să economisească mai mult. Din acest motiv, este necesară o justificare a respectivului scop.

Unul dintre argumentele oferite de Sunstein în susținerea *ghionturilor* bazate pe crearea unei arhitecturi a alegerii este acela că o astfel de arhitectură este, în cele din urmă, inevitabilă. Orice decizie se ia într-un context care influențează alegerile umane, ceea ce ar însemna că obiecțiile la adresa unei arhitecturi a alegerii sunt nejustificate¹¹. Faptul că nu putem evita o arhitectură este într-un sens adevărat: numărul opțiunilor, opțiunile implicite și alte elemente ale arhitecturii alegerii nu pot fi organizate într-un mod complet neutru. De pildă, într-un supermarket, în mod

⁸ R.H. Thaler și C. Sunstein, *op. cit.*, p. 356.

⁹ L. Bovens, „The Ethics of Nudge”, în Till Grüne-Yanoff, Sven Ove Hansson (editori), *Preference Change: Approaches from philosophy, economics and psychology*, Springer, Dordrecht, 2009 (pp. 207–220). p. 216.

¹⁰ Argumentul principal în favoarea acestei susțineri este că în țările democratice reglementările sunt impuse prin reglementări cunoscute de cetățeni, iar autoritățile au obligația, în cazul unor obiecții, de a-și justifica public respectivele măsuri. Spre deosebire de aceste politici publice, potențialele măsuri impuse de actori privați nu trebuie comunicate și justificate public și, din acest motiv, pot încălca mult mai ușor testul transparenței.

¹¹ C. Sunstein, „Misconception about Nudges”, *Journal of Behavioral Economics for Policy*, vol. 2, nr. 1, 2018, p. 62; „The Ethics of Nudging”, pp. 420–422.

inevitabil unele dintre produse sunt mai bine plasate decât celelalte, fiind astfel avantajate. De asemenea, în multe situații este necesară o decizie privind opțiunea implicită: ce se întâmplă dacă, într-un anumit context, cei implicați nu iau nicio decizie, de pildă privind aderarea la un fond de pensii sau privind împărțirea averii personale după deces. Totuși, în cele mai multe situații, diversele arhitecturi posibile nu sunt echivalente din prisma unor criterii de natură etică sau care privesc raționalitatea umană și impunerea unei anumite arhitecturi prin reglementări poate fi inacceptabilă. Să vedem câteva situații de acest fel.

Unul dintre *ghionturile* propuse este implementarea unei legi prin care donarea de organe este acceptată ca variantă implicită, iar cei care nu doresc ca numele lor să fie inclus în registrul donatorilor trebuie să facă o alegere activă în acest sens. Este adevărat că, în cele din urmă, este nevoie de o alegere privind ce se întâmplă dacă cel decedat nu a luat nicio decizie privind donarea organelor sale după deces. Totuși, principiul general este că oamenii decid asupra a ce se întâmplă cu trupul lor după deces. Câtă vreme prelevarea organelor afectează integritatea corporală, alegerea naturală și *prima facie* justificată din punct de vedere etic este aceea de a reglementa refuzul implicit al donării organelor. Intenția mea nu este să argumentez împotriva consimțământului implicit, ci să arăt că cele două variante de reglementare – refuzul implicit și consimțământul prezumat – nu sunt nici pe departe echivalente. Din acest motiv, faptul că legislația trebuie să prevadă una dintre cele două variante implicite nu poate constitui un argument pentru adoptarea acordului prezumat¹².

Să discutăm o altă situație. Să presupunem că într-un stat se impune o reglementare conform căreia restaurantelor de tip *fast food* nu le mai este permis să vândă băuturi carbogazoase în pahare mai mari de 500 ml. Este adevărat că acest element al arhitecturii alegerii – deciziile restaurantelor în privința dimensiunii paharelor – este inevitabil și influențează consumul de băuturi carbogazoase. Totuși, acesta nu este un argument pentru impunerea unei astfel de reglementări, câtă vreme dimensiunea paharelor este în mod normal stabilită de comercianți. Simplul fapt că elementele arhitecturii alegerii stabilite de comercianți influențează deciziile de cumpărare nu reprezintă un argument pentru reglementarea acestora. Impunerea unor reglementări este indezirabilă *prima facie*, pentru că intervine în deciziile care ar trebui să fie luate pe baza preferințelor actorilor privați, indivizi și firme.

În fine, să examinăm o a treia situație. Diferite reguli de ordonare a candidaților pe buletinul de vot (alfabetic, în funcție de rezultatele ultimelor alegeri etc.) pot *înghionti* în mod diferit votanții. Totodată, trebuie impusă o reglementare privind această ordonare. În pofida acestui fapt, nu se poate argumenta că orice regulă de ordonare a candidaților este la fel de bună. Regula aleasă trebuie să fie imparțială, să nu avantajeze niciunul dintre candidați.

¹² O situație similară este cea a reglementării moștenirii în absența unui testament. Simplul fapt că această situație trebuie reglementată într-un fel nu reprezintă un argument pentru o soluție particulară, de exemplu că întreaga avere este preluată de instituțiile statului.

Exemplele anterioare de mai sus arată că, deși este adevărat că în multe situații alegerea unei arhitecturi este inevitabilă și că orice arhitectură influențează alegerea umană, acest lucru nu înseamnă că orice arhitectură este acceptabilă. Există cel puțin trei motive pentru care impunerea unei anumite arhitecturi prin reglementări nu este dezirabilă, cel puțin *prima facie*: aceasta se află în tensiune cu anumite drepturi sau principii etice, încalcă o cerință de imparțialitate sau impune o reglementare într-un domeniu în care nu ar trebui să intervină. Simplul fapt că o arhitectură este inevitabilă nu este în niciun fel un argument pentru o anumită arhitectură.

Ceea ce am argumentat mai sus este că natura inevitabilă a arhitecturii algerii nu contribuie, în cele mai multe situații, la susținerea politicii de *înghiontire*. Acest lucru nu înseamnă, totuși, că astfel de politici de modificare a arhitecturii nu sunt niciodată permisibile, ci mai curând că justificarea lor trebuia să ia o altă cale, despre care voi vorbi în continuare. O astfel de justificare trebuie să facă apel la obiectivele urmărite. Două elemente sunt necesare. În primul rând, trebuie arătat că obiectivul urmărit de respectiva politică este dezirabil. În al doilea rând, este necesară o justificare a faptului că politicile de *înghiontire* sunt necesare, adică o explicație a motivului pentru care mecanismele de piață, bazate pe urmărirea propriului interes, nu sunt suficiente. Mă voi concentra asupra acestor elemente în următoarea secțiune.

3. OBIECTIVELE POLITICILOR DE ÎNGHIONTIRE: GHIONTURI PATERNALISTE ȘI GHIONTURI MENITE A REZOLVA PROBLEME DE ACȚIUNE COLECTIVĂ

Cele mai multe obiective ale *ghionturilor* pot fi încadrate în două categorii. Unele dintre politici sunt paternaliste, în vreme ce altele au rolul de a rezolva probleme de acțiune colectivă. După cum am menționat la începutul articolului, Thaler și Sunstein își denumesc poziția *paternalism libertarian*, punând astfel accentul pe *ghionturile* paternaliste. Totuși, nu se poate susține în niciun caz că toate *ghionturile* sunt astfel. Este adevărat că problemele acțiunii colective necesită în cele mai multe cazuri reglementări coercitive și, din acest motiv, soluțiile necoercitive, cum ar fi *ghionturile*, sunt mai potrivite pentru obiectivele paternaliste. Totuși, multe dintre *ghionturile* propuse în literatură au rolul de a suplimenta reglementările coercitive pentru a atenua unele probleme ale acțiunii colective. De pildă, utilizarea excesivă a antibioticelor, pentru uz uman și în agricultură, conduce la creșterea rezistenței microbilor la antibiotice. Această situație poate fi modelată ca o problemă a acțiunii colective. Fiecare individ obține un avantaj din utilizarea antibioticelor, chiar atunci când nu este sigur că antibioticele sunt eficiente, beneficiul potențial al utilizării acestora depășește riscurile. În plus, fiecare utilizare a antibioticelor contribuie în mod nesemnificativ la creșterea rezistenței bacteriilor. Totuși, utilizarea excesivă a antibioticelor crește riscul ca microbii să devină

rezistenți și antibioticele să se dovedească în viitor ineficiente. Soluția principală de atenuare a acestei probleme este ca antibioticele să nu fie comercializate decât cu rețetă. Totuși, această soluție nu este suficientă, întrucât, la rândul lor, medicii au un beneficiu individual din prescrierea antibioticelor¹³. Din acest motiv, obligativitatea rețetei poate fi însoțită de diverse *ghionturi*, care să facă mai dificilă prescrierea de antibiotice, atunci când acestea nu sunt utile.

În situații precum cea descrisă mai sus, în care *ghionturile* au rolul de a rezolva probleme ale acțiunii colective, acestea sunt justificate. Dacă pentru rezolvarea unor astfel de probleme sunt acceptabile metodele de constrângere, precum, în exemplul de mai sus, interdicția de a achiziționa antibiotice fără rețetă, cu atât mai mult sunt acceptabile măsurile neconstrângătoare de *înghiontire*. Totodată, explicațiile în termeni de probleme ale acțiunii colective sunt suficiente pentru a justifica de ce astfel de măsuri sunt utile. Dat fiind faptul că în astfel de cazuri există un conflict între beneficiul individual și cel colectiv, aceste explicații arată de ce mecanismele bazate pe interes propriu nu sunt suficiente.

Mai dificil de justificat sunt politicile de *înghiontire* cu obiective paternaliste. Acestea sunt supuse în mod clasic unei obiecții. În genere, fiecare om este cel mai bun judecător al propriului interes. Politicile paternaliste impun oamenilor scopuri pe care le consideră în mod obiectiv bune, însă preferințele nu pot fi evaluate dintr-un punct de vedere neutru. Fiecare om are dreptul să își urmeze propriile scopuri și să acționeze conform propriilor valori. Drept replică la această clasică obiecție împotriva paternalismului, Sunstein susține că unele măsuri paternaliste sunt orientate spre mijloace, în sensul că nu impun scopuri diferite de cele alese de oameni, ci doar îi orientează să aleagă mijloacele adecvate pentru atingerea acestor scopuri¹⁴. Sunstein compară rolul acestor măsuri cu cel al unui sistem GPS, care poate fi utilizat pentru orice scopuri

Este adevărat că paternalismul orientat spre mijloace este mai ușor de acceptat. Chiar dacă oameni sunt cei mai buni judecători ai scopurilor, nu se poate spune la fel și despre mijloacele pe care le aleg uneori pentru atingerea acestora. Acestea țin de cunoștințe empirice despre care nu putem presupune întotdeauna că oamenii le au. Tocmai din acest motiv, impunerea unor măsuri care privesc numai mijloacele pot fi mai ușor de acceptat. De pildă, instituțiile responsabile interzic în unele cazuri unii aditivi alimentari, în măsura în care pot fi înlocuiți cu alții mai sănătoși, cu utilizări similare. Aceasta este o măsură paternalistă, în măsura în care protejează consumatorul de efectele propriei decizii de a cumpăra și consuma produsul. Totuși, se poate argumenta că, dat fiind faptul că putem asuma că marea majoritate a consumatorilor își doresc produse sigure și că este nerealist să considerăm că un cumpărător mediu poate procesa informațiile privind efectele negative ale

¹³ Nu mă refer aici la beneficii ilegite, ci la beneficiile profesionale generate de vindecarea pacienților.

¹⁴ C. Sunstein, C. Sunstein, „The Ethics of Nudging”, p. 433.

unui anumit aditiv, soluția interdicției este mai adecvată. Cu atât mai mult, pot fi acceptate unele *ghionturi* paternaliste, în măsura în care scopurile lor sunt în mod neproblematic urmărite și de indivizi.

Avertizarea turiștilor privind pericolul la care se expun atunci când ajung într-o zonă periculoasă, încercând să fac *selfie*-uri, este, în aceeași măsură, acceptabilă. În acest caz, paternalismul nu vizează scopurile: cei care se expun pericolelor nu doresc să se expună riscului de accidente, ci doar nu își dau seama cât de periculos poate fi gestul lor, în condițiile în care nu sunt atenți.

Totuși, multe dintre *ghionturile* paternaliste propuse de Thaler și Sunstein sau discutate în literatură nu sunt orientate spre mijloace. Să luăm drept exemplu politicile privind descurajarea mâncatului în exces și cele privind economisirea. Există două deosebiri esențiale între aceste politici și cele paternaliste care vizează doar mijloacele. În primul rând, în cazul celor din urmă, obiectivul politicilor este acceptat în mod anterior ca neproblematic de către cei care urmează să fie *înghioniți*; cu siguranță, cei care își fac *selfie* în locuri periculoase nu doresc să sufere un accident. În privința măsurilor privind economisirea, este adevărat că oamenii doresc și să economisească o sumă cât mai mare de bani. Totuși, aceasta este doar o dorință *prima facie*, care se află în conflict cu dorința de a obține satisfacții pe termen scurt prin cheltuirea banilor, această din urmă dorință fiind prioritară pentru unii oameni. Obiectivul declarat al politicilor discutate aici este creșterea sumelor economisite, obiectiv care nu este acceptat de toți oamenii, unii dintre ei preferând să cheltuiască banii în prezent. Așadar, aceste politici nu sunt orientate spre mijloace, ci, totodată, încearcă să impună obiective care nu sunt unanim acceptate, ci țin de valorile subiective ale indivizilor.

În al doilea rând, atunci când oamenii nu economisesc suficient pentru perioada de după viața activă sau atunci când aceștia mănâncă prea mult și devin supraponderali, nu se poate spune nici că nu cunosc efectele acțiunilor lor (ca în cazul aditivilor), nici că sunt neatenți (ca în cazul accidentelor determinate de *selfie*-urile făcute în zone periculoase). Decizia oamenilor de a cheltui în dauna economisirii sau de a mânca în ciuda riscului de a se îngrășa nu poate fi explicată prin lipsă de cunoaștere sau prin neglijență. Dacă oamenii știu că este în interesul lor să mănânce mai puțin sau să economisească mai mult, de ce nu fac aceste lucruri? Răspunsul general al adepților *ghionturilor* este că oamenii nu acționează întotdeauna rațional, întrucât sunt victimele biasurilor și ale voinței slabe.

Acordând o importanță excesivă consecințelor pe termen scurt față de cele pe termen lung, oamenii preferă să își satisfacă plăcerea mâncând fără restricții, în pofida dezavantajelor mult mai mari pe termen lung generate de supraponderalitate¹⁵. Cu toate acestea, preferința față de satisfacția curentă în schimbul celei viitoare este o trăsătură umană rațională, considerată ca atare și luată în calcul în teoria economică standard. Este adevărat că o preferință excesivă față de plăcerea actuală

¹⁵ *Ibidem*, p. 434.

poate fi considerată într-o anumită măsură irațională, însă o limită între comportamentul rațional și cel irațional este imposibil de trasat. În privința economisirii pentru perioada pensiei, forma de bias la care se face cel mai des referire este biasul optimismului¹⁶. Conform acestei explicații, oamenii nu economisesc suficient întrucât sunt excesiv de optimiști privind capacitatea lor de a munci până la o vârstă înaintată și starea bună de sănătate pe care o vor avea. Totuși, este greu de susținut că toți oamenii care nu economisesc suficient sunt victimele acestui bias.

Pe baza justificării acestor politici particulare, voi face câteva observații generale privind situațiile în care politicile paternaliste de *înghiontire* privitoare la scopuri pot fi acceptate. În primul rând, implementarea unor astfel de politici necesită o justificare, iar autoritățile publice sunt cele care au sarcina argumentării în privința acceptării unor astfel de politici¹⁷. Faptul că utilizarea *ghionturilor* nu implică un grad ridicat de constrângere ar putea conduce la ideea că o justificare nu este necesară. Totuși, în genere, oamenii știu ce e mai bine pentru ei și acționează în propriul interes. Cei care impun o politică paternalistă au sarcina de a justifica de ce consideră că, într-o anumită situație, acest principiu general nu este corect.

După cum deja am explicat, o astfel de justificare impune o legitimare a obiectivului și a motivului pentru care indivizii eșuează în a-și urmări propriul interes. În privința primului punct, este necesar un argument că obiectivul urmărit este dezirabil. Această argumentare poate lua diferite căi, una dintre cele mai eficiente fiind aceea de a argumenta că indivizii înșiși sunt de acord că ar trebui să urmărească respectivul obiectiv. De pildă, cele mai multe persoane supraponderale doresc să slăbească și utilizează propriile strategii de *auto-înghiontire*. Desigur, nu toate persoanele supraponderale doresc acest lucru. Totuși, multe dintre *ghionturi* pot fi cu ușurință evitate de către cei care doresc acest lucru, aducând, așadar, dezavantaje minime acestora. Așadar, *ghionturile* cu acest obiectiv sunt acceptabile, cel puțin în măsura în care nu încalcă alte condiții.

Al doilea punct necesar pentru justificarea *ghionturilor* paternaliste se referă la explicațiile privind motivele pentru care indivizii au nevoie de politici de *înghiontire*. În lipsa acestor motive, indivizii și-ar urmări interesele chiar în absența *ghionturilor*, iar astfel de politici nu ar mai avea nicio justificare. Să presupunem că într-o țară este impusă o măsură prin care oamenii sunt *înghionțiți* să economisească mai mult. Este necesară o explicație pentru faptul că oamenii nu economisesc suficient. Explicațiile pot fi multiple, una dintre acestea fiind una perfect rațională: că nu au suficienți bani pentru cheltuielile necesare de astăzi. Motivația celor care nu economisesc suficient depinde de țara în care este impusă această măsură. O analiză abstractă nu este suficientă; este necesar un studiu

¹⁶ J.B. Mitchell, A.J. Moore, „Lifetime Individual Retirement Arrangements: An Application of Thaler and Sunstein's NUDGE”, *Journal of Accounting and Finance*, vol. 11, nr. 2, 2011, p. 17.

¹⁷ Till Grüne-Yanoff, „Old wine in new casks: libertarian paternalism still violates liberal principles”, *Social Choice and Welfare*, vol. 38, nr. 4, 2012, p. 640.

empiric privind motivele pentru care oamenii nu economisesc mai mult. Este vorba despre un bias, pentru a cărui evitare este necesar un *ghiont*, sau despre un motiv perfect rațional?

În finalul acestei secțiuni, o ultimă remarcă este utilă. *Ghionturile* care rezolvă o problemă de acțiune colectivă și cele paternaliste nu reprezintă singurele categorii de *ghionturi*. Importante măsuri de acest fel discutate în literatura de specialitate nu se încadrează în niciuna dintre aceste categorii. De pildă, legiferarea acordului prezumat în vederea creșterii numărului de persoane care acceptă să își doneze organele după deces nu vizează niciun obiectiv paternalist, dar nici rezolvarea unei probleme de acțiune colectivă. Astfel de *ghionturi* trebuie discutate în mod separat, pornind de la același cadru general.

4. CONCLUZIE

În acest articol, am încercat să ofer un cadru general de evaluare a politicilor de *înghiontire*. Am discutat o serie de distincții relevante. Prima dintre ele privește măsurile utilizate pentru *înghiontire*. Am arătat că măsurile privind informarea cetățenilor sunt în genere neproblematică, în vreme ce acelea care privesc schimbarea arhitecturii pot ridica obiecții de natură etică. A doua distincție este cea dintre *ghionturile* menite a rezolva probleme de acțiune colectivă și cele paternaliste. Am arătat că cele dintâi sunt acceptabile, în vreme ce cele din urmă pot ridica probleme etice. În categoria *ghionturilor* paternaliste, am clarificat distincția dintre paternalismul privind scopurile și cel privind mijloacele. Ca o concluzie a analizei realizate, politicile care ridică probleme sunt în primul rând cele paternaliste, care privesc scopurile și care fac apel la schimbarea arhitecturii. În final, am schițat condițiile pe care trebuie să le respecte acestea pentru a fi acceptabile din punct de vedere etic. Acest cadru general poate fi utilizat pentru analiza unor politici particulare de *înghiontire*, analiză în care și alți factori decât cei examinați aici se pot dovedi relevanți.